

ПРИХОВАНІЙ ПРОТЕКЦІОНІЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 339.54

Серпухов М. Ю.

Встановлено, що формальне домінування парадигми вільної торгівлі повсякчас стикається з проявами прихованого протекціонізму в міжнародній торгівлі. Знаходячись у сучасному економіко-політичному просторі та маючи численні міжнародні зобов'язання, країни активно використовують політику прихованого протекціонізму. На основі аналізу торговельних бар'єрів у міжнародній торгівлі зроблено висновок, що за рахунок використання інституційних бар'єрів провідні економіки світу обмежують доступ товарів та послуг на свої ринки. Проаналізовано приклади інституційних бар'єрів у міжнародній торгівлі. Встановлено, що використання інституційних бар'єрів значно скорочує обсяги світового експорту та динаміку розвитку міжнародної торгівлі.

Ключові слова: міжнародна торгівля, інституційні бар'єри, протекціонізм, прихований протекціонізм, вільна торгівля, експорт, імпорт, торговельні бар'єри.

СКРЫТЫЙ ПРОТЕКЦИОНИЗМ КАК ИНСТРУМЕНТ СОВРЕМЕННОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ

УДК 339.54

Серпухов М. Ю.

Установлено, что формальное доминирование парадигмы свободной торговли постоянно сталкивается с проявлениями скрытого протекционизма в международной торговле. Находясь в современном экономико-политическом пространстве и имея многочисленные международные обязательства, страны активно используют политику скрытого протекционизма. На основе анализа торговых барьеров в международной торговле, сделан вывод, что за счет использования институциональных барьеров ведущие экономики мира ограничивают доступ товаров и услуг на свои рынки. Проанализированы примеры использования институциональных барьеров в международной торговле. Установлено, что использование институциональных барьеров значительно сокращает объемы мирового экспорта и динамику развития международной торговли.

Ключевые слова: международная торговля, институциональные барьеры, протекционизм, скрытый протекционизм, свободная торговля, экспорт, импорт, торговые барьеры.

HIDDEN PROTECTIONISM AS AN INSTRUMENT OF MODERN INTERNATIONAL TRADE POLICY

UDC 339.54

M. Serpukhov

Formal dominance of free trade paradigm is found to regularly face the hidden protectionism in the international trade. A conclusion is drawn that being in modern

economic and political environment and having numerous international commitments, the countries are actively using the policy of the hidden protectionism. Based on the analysis of the trade barriers in the international trade, leading economies of the world are found to restrict the access of goods and services to their markets by using institutional barriers. The examples of institutional barriers are analyzed. The use of institutional barriers in the international trade appears to significantly reduce the volume of the world export as well as the dynamics of the international trade.

Keywords: international trade, institutional barriers, protectionism, hidden protectionism, free trade, export, import, trade barriers.

Сучасний розвиток міжнародної економіки вимагає поглибленої спеціалізації країн світу на виробництві товарів та послуг. У свою чергу, обсяги торгівлі між країнами мають стійку тенденцію до зростання, що засвідчує ключову роль міжнародної торгівлі в процесі еволюції суспільства.

Генезис розвитку міжнародної торгівлі базується на суспільному поділі праці, в основу якого покладені дві різні концепції: "протекціонізму" та "вільної торгівлі". Починаючи з XV ст., тобто на початку розвитку економічної школи "меркантилізму", в суспільстві почала формуватися парадигма протекціонізму, яка, незважаючи на свої суттєві недоліки та обмеження, продовжує свій розвиток і наш час. Вчення класичної школи політичної економії, на противагу протекціонізму, у XVII ст. формує концепцію "вільної торгівлі", яка доводить необхідність використання суспільного поділу праці, спеціалізації країн та переваг вільного ринку.

Ураховуючи щоразвищу зацікавленість країн у відстоюванні власних економічних інтересів шляхом застосування елементів політики протекціонізму та скорочення можливостей їх використання у зв'язку з наявністю міжурядових угод, норм та принципів СОТ [1], усе більше країн вдається до модифікації інструментів протекціонізму з урахуванням власних економічних інтересів та можливостей, створюючи новий клас торговельних бар'єрів – прихованого протекціонізму. Використовуючи різноманітні інструменти у вигляді інституційних бар'єрів, країни мають можливість впливати на міжнародну торгівлю.

Дослідженнями питань протекціонізму та вільної торгівлі займалися фундатори економічної науки: А. Монкретьєн, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль, Е. Хекшер, Б. Олін, Б. Баласса, П. Кругман та ін. [2].

У сучасній науковій літературі використання інституційних бар'єрів у міжнародній торгівлі досліджено багатьма вченими в різних аспектах, серед яких: Е. Менсфілд досліджує питання інституційних бар'єрів [3]; М. Квереші досліджує наслідки військових конфліктів та їх вплив на торгівлю між сусідніми країнами [4]; Х. Аршам розглядає можливість формалізації торговельних цін за допомогою математичних методів та оцінки впливу зміни тарифів на економіку країн-учасників торговельних війн [5]; В. Марано досліджує питання впливу на торгівлю між країнами внутрішніх та зовнішніх економічних конфліктів [6]; К. Мілнер досліджує зміну тарифного методу регулювання зовнішньої торгівлі на нетарифне [7]; Л. Баккіні розглядає можливість міжнародних інституцій з лібералізації міжнародної торгівлі та протидії протекціонізму [8]; С. Митарєва розглядає основні типи торговельних війн та історію їх розвитку [9].

Ураховуючи стан дослідження проблеми, її зростаючу актуальність, різноманітність підходів та

аспектів дослідження торговельних бар'єрів, подальшого розгляду потребують питання, пов'язані з використанням інституційних перешкод урядами країн для формування бар'єрів у міжнародній торгівлі та сприяння політиці протекціонізму.

Метою роботи є дослідження різноманітних інструментів прихованого протекціонізму як інституційних перешкод для міжнародної торгівлі, що дозволить поглибити теоретичний та практичний доробок з ідентифікації і протидії проявам нечесної конкуренції на міжнародному ринку. Методами дослідження є метод спостережень, аналізу та синтезу, кореляційно-регресійний аналіз та ін.

Загальновідомо, що використання політики протекціонізму значно впливає на міжнародну торгівлю, зменшуючи її обсяг. Динаміка розвитку світового ВВП та світового експорту наведена на рис. 1.

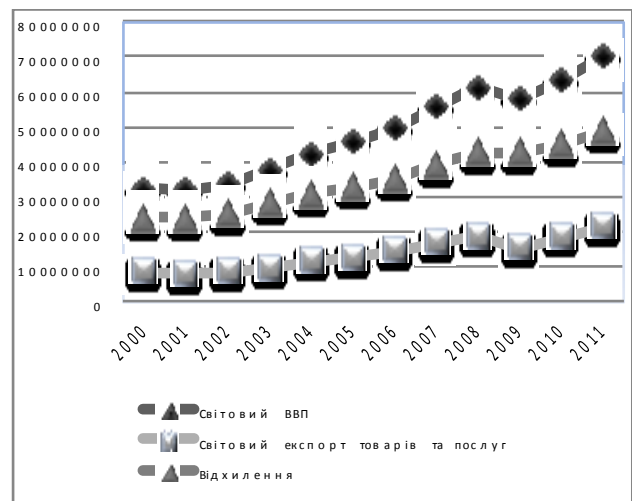

Рис. 1. Динаміка світового ВВП та експорту товарів і послуг за 2000 – 2011 рр., млн дол. США

Про зростання торговельних бар'єрів між країнами та збільшення протекціоністських заходів у сучасній світовій економіці свідчить така тенденція: у разі зростання світового ВВП збільшується кількість виготовлених товарів, що формують базу для міжнародної торгівлі, проте світовий експорт зростає значно повільнішими темпами, ніж ВВП. При цьому збережено однакову тенденцію, в разі зростання ВВП відбувається зростання експорту та, навпаки, в разі зменшення обсягів ВВП зменшується світовий експорт. Підтвердженням цієї тенденції є синхронність змін світового ВВП та світового експорту протягом 2000 – 2011 рр., особливо у 2009 р., коли зменшення світового ВВП на 5,3 % призвело до зменшення світового експорту на 17,769 %. Для перевірки

наявності взаємозв'язку між світовим ВВП та світовим експортом проведено кореляційний аналіз, у результаті якого отримано коефіцієнт кореляції 0,9919 ($r = 0,9919$; $n = 11$), який підтверджує наявність тісного взаємозв'язку між ВВП та експортом.

Для оцінки динаміки розвитку світового ВВП та світового експорту розраховано коефіцієнт ексцесу, який становить $-1,122238072$, що свідчить про наявність значної пологості, тобто нерівномірного розподілу світового ВВП та світового експорту порівняно з нормальним розподілом. Від'ємний показник ексцесу характеризує наявність пологості в умовах розподілу даних між світовим ВВП та експортом, що пояснюється зростаючою кількістю торговельних бар'єрів між країнами та уповільненням темпів зростання світового експорту на відміну від світового ВВП.

Проведені розрахунки свідчать, що існує суттєвий розрив між зростанням ВВП та обсягами експорту у світі, який утворюється за рахунок використання інституційних перешкод для вільної торгівлі. Наявність інституційних бар'єрів для вільної торгівлі унеможливує реалізацію в повному обсязі міжнародного поділу праці між країнами.

Серед інституційних бар'єрів існують різні інструменти, які використовують уряди країн для сприяння політиці протекціонізму, що приводить до формування нової економічної категорії – прихованого протекціонізму.

Прихований протекціонізм – це застосування країною інституційних перешкод у зовнішній торгівлі без формального порушення міжнародних зобов'язань щодо

інших країн з метою відстоювання власних геополітичних та соціально-економічних інтересів. Поширення використання політики прихованого протекціонізму створює суттєві перешкоди (рис. 1) для розвитку світової торгівлі та реалізується урядами країн через систему державного регулювання економікою, що суперечить об'єктивним економічним законам та принципам.

Для аналізу використання інструментів прихованого протекціонізму та їх впливу на міжнародну торгівлю доцільно проаналізувати інструменти прихованого протекціонізму, які використовуються в окремих країнах у міжнародній торгівлі (таблиця).

Таблиця

Інструменти прихованого протекціонізму окремих країн у міжнародній торгівлі

Інструмент прихованого протекціонізму	Дата введення	Країна, яка створює торговельний бар'єр	Товарна група	Примітка (цілі політики)
Експортні мита	14 червня 2013 р.	Білорусь	Необроблені шкури великої рогатої худоби	Стимулювання експорту
Експортні мита	7 червня 2010 р.	Марокко	Сільське господарство та рибальство	Підтримка галузі
Експортне мито	10 листопада 2011 р.	Уругвай	М'ясо, молоко, шерсть	Стимулювання експорту
Фіскальна перешкода (невизнання країни походження продукту як ЄС, потрібні додаткові підтвердження країни походження товару)	7 квітня 1997 р.	США	усі	Захист внутрішнього ринку, зменшення обсягів імпорту товарів з ЄС
Квотування	10 грудня 2008 р.	Венесуела	Цукор з тростини	Підтримка національних виробників
Квотування	11 червня 2012 р.	Еквадор	Мобільні телефони	Регулювання ринку
Фітосанітарний контроль	2013 р.	Росія	Риба та рибні продукти	Політичні цілі
Фітосанітарний контроль	2006 р.	Росія	М'ясо, молочні продукти	Політичні цілі
Стандарти маркування, стандарти енергозбереження	5 серпня 2013 р.	США	Споживчі товари, промислове обладнання	Стимулювання імпорту якісних товарів, регулювання ринку
Експортні субсидії (повернення податку)	30 листопада 2009 р.	Уругвай	Обладнання для виробництва ортопедичних матраців	Стимулювання розвитку галузі
Експортні субсидії	11 вересня 2009 року	Колумбія	Банани, квіти, криветки	Підтримка експортерів
Вимоги держзакупівлі в національних виробників	10 квітня 2010 р.	В'єтнам	Споживчі товари та обладнання	Підтримка національних виробників
Девальвація національної валюти до 1,2 євро за франк	6 вересня 2011 р.	Швейцарія	Експортні товари	Стимулювання експорту
Девальвація національної валюти на 25 % до інших валют	Лютий 2009 р.	Казахстан	Експортні товари	Підтримка експортерів

Дослідження торговельних бар'єрів окремих країн у міжнародній торгівлі було проведене на основі даних урядів країн, а також Європейської комісії [10] та *Global Trade Alert* [11]. У результаті дослідження встановлено,

що: в останні роки країни активно застосовують інституційні інструменти як елементи прихованого протекціонізму для захисту вітчизняних ринків від іноземної

конкуренції;

використання інституції у створенні торговельних бар'єрів притаманна як країнам із високим рівнем доходу, так і країнам із середнім та низьким рівнями доходу;

інституційні інструменти країни використовують як торговельні бар'єри для захисту як однієї галузі, так і всього національного ринку;

поширеним є використання інституції як торговельних бар'єрів для вирішення економіко-соціальних чи геополітичних конфліктів між країнами;

інструменти прихованого протекціонізму у вигляді інституцій мають абсолютно різний характер. Серед них найбільше поширення отримали: експортні мита, адміністративні перешкоди, технічні бар'єри, квотування, маркування, експортні субсидії, вимоги державних закупівель, валютна політика країни, фітосанітарний контроль, утилізаційний збір та ін.

Різноманіття інституційних бар'єрів обумовлене інтересами країни та її становищем у політико-правовому та економічному просторах [12]. При цьому інтенсивність застосування торговельних бар'єрів для сприяння політиці прихованого протекціонізму має різну частоту. За проведеним аналізом інституційних бар'єрів та використання політики прихованого протекціонізму у світовій економіці у 2011 – 2013 рр. роках було сформовано рейтинг застосування країнами торговельних бар'єрів, що наведений на рис. 2.

Серед країн, що використовують найбільшу кількість інституційних бар'єрів та активно сприяють політиці прихованого протекціонізму, є найбільш розвинені країни світу, що мають значні розміри внутрішнього ринку, серед них ринки: ЄС, США, Китаю, Індії, Росії та ін. Провідні позиції у використанні інструментів прихованого протекціонізму у вигляді інституційних бар'єрів для перешкоджання вільному доступу товарів та послуг на власні ринки належать ЄС. За останні роки ЄС ініціював 69 торговельних бар'єрів, а США – 57 бар'єрів. Створення торговельних бар'єрів найбільш розвинутих економік світу значно впливає на світову торгівлю, уповільнюючи її зростання, та скорочує експорт товарів і послуг. За формального домінування та підтримання принципів "вільної торгівлі" розвинутими країнами відбувається підміна понять.

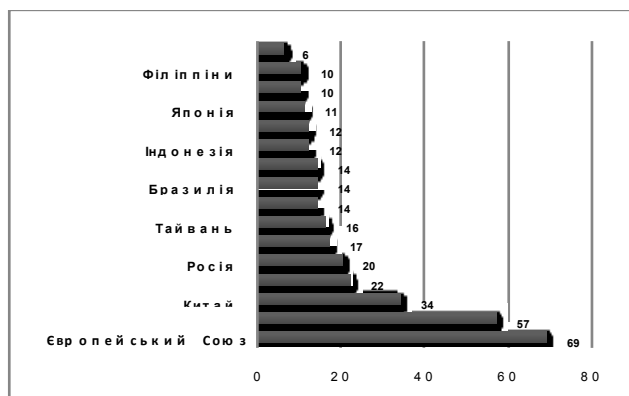

Рис. 2. Кількість застосованих країнами торговельних бар'єрів у міжнародній торгівлі за 2011 – 2013 рр., од. (за даними джерел [10; 11])

Разом із пропагандою вільної торгівлі та вимогам вільного доступу на ринки інших країн ЄС, США, Китай, Індія, Росія та інші країни активно перешкоджають доступу

іноземних товарів на власні ринки.

Таким чином, сучасний світовий ринок характеризується активним розвитком прихованого протекціонізму та відстоюванням власних економічних інтересів провідними країнами світу з порушенням принципів вільної торгівлі та об'єктивних економічних законів, у тому числі міжнародного поділу праці. Дані дії негативно впливають на розвиток міжнародної торгівлі, скорочуючи обсяги світового експорту. Серед інструментів прихованого протекціонізму найбільшого поширення набули: експортні мита, що застосовуються з метою стимулювання експорту та підтримки національних галузей; фіскальні перешкоди – створення адміністративних бар'єрів з метою обмеження доступу імпортованих товарів на власний ринок; квотування – підтримка національних виробників і регулювання ринку; фітосанітарний контроль – недопущення неякісних товарів на національний ринок, використання з метою досягнення політичних цілей; стандартизація – регулювання ринку, недопущення на ринок неякісних товарів; експортні субсидії – стимулювання експорту, підтримка експортерів; держзакупівлі – інструмент підтримки вітчизняних галузей промисловості, пожевлення внутрішнього ринку; девальвація національної грошової одиниці – підтримка експортерів, стимулювання експорту.

Подальшими напрямками досліджень даної теми є дослідження практичного застосування конкретних інструментів прихованого протекціонізму з метою розробки заходів протидії їм та вдосконалення міжнародного законодавства з протидії протекціонізму на основі встановлених фактів.

Література: 1. Всесвітня торговельна організація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm. 2. Хрестоматія по экономической теории / [сост. Е. Ф. Борисов]. – М.: Юристъ, 2000. – 536 с. 3. Mansfield E. D. The expansion of preferential international trading arrangements / E. D. Mansfield, J. C. W. Pevehouse // *Studies Quarterly*. – 2013. – September. – Vol. 57, issue 3. – P. 592–604. 4. Qureshi M. S. Trade and thy neighbor's war / M. S. Qureshi // *Journal of Development Economics*. – 2013. – November. – Vol. 105. – P. 178–195. 5. Arsham H. Modeling tariff to analyze protectionism / H. Arsham // *International Journal of Pure and Applied Mathematics*. – 2013. – Vol. 84, issue 4. – P. 389–396. 6. Marano V. The Impact of Conflict Types and Location on Trade / V. Marano, A. Cuervo-Cazurra, C. Kwok // *International Trade Journal*. – 2013. – Vol. 27, issue 3. – P. 197–224. 7. Milner C. Declining protection in developing countries: Fact or fiction? / C. Milner // *World Economy*. – 2013. – Vol. 36, issue 6. – P. 689–700. 8. Baccini L. Preventing protectionism: International institutions and trade policy / L. Baccini, S. Y. Kim // *Review of International Organizations*. – 2012. – Vol. 7, issue 4. – P. 369–398. 9. Мытарева Е. А. "Торговая война" как средство нетарифного регулирования международной торговли / Е. А. Мытарева // *Вестник Кемеровского государственного университета*. – 2010. – № 1. – С. 74–77. 10. Global Trade Alert [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.globaltradealert.org>. 11. European Commission [Electronic resource]. – Access mode: http://madb.europa.eu/madb/barriers_crossTables.htm. 12. Серпухов М. Ю. Обрунтования интересов участников торговых войн у международной экономике / М. Ю. Серпухов // *Економіка розвитку*. – 2013. – № 3 (67). – С. 106–110.

wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm . 2. Khrestomatiya po ekonomicheskoy teorii [Reader for Economic Theory] / [sost. E. F. Borisov]. – M.: Yurist, 2000. – 536 p. 3. Mansfield E. D. The expansion of preferential international trading arrangements / E. D. Mansfield, J. C. W. Pevehouse // Studies Quarterly. – 2013. – September. – Vol. 57, issue 3. – P. 592–604. 4. Qureshi M. S. Trade and thy neighbor's war / M. S. Qureshi // Journal of Development Economics. – 2013. – November. – Vol. 105. – P. 178–195. 5. Arsham H. Modeling tariff to analyze protectionism / H. Arsham // International Journal of Pure and Applied Mathematics. – 2013. – Vol. 84, issue 4. – P. 389–396. 6. Marano V. The Impact of Conflict Types and Location on Trade / V. Marano, A. Cuervo-Cazurra, C. Kwok // International Trade Journal. – 2013 – Vol. 27, issue 3. – P. 197–224. 7. Milner C. Declining protection in developing countries: Fact or fiction? / C. Milner // World Economy. – 2013. – Vol. 36, issue 6. – P. 689–700. 8. Baccini L. Preventing protectionism: International institutions and trade policy / L. Baccini, S. Y. Kim // Review of International Organizations. – 2012. – Vol. 7, issue 4. – P. 369–398. 9. Mytareva E. A. "Torgovaya voyna" kak sredstvo netarifnogo regulirovaniya mezhdunarodnoy trgovli / E. A. Mytareva // Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2010. – No 1. – P. 74–77. 10. Global Trade Alert [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.globaltradealert.org>. 11. European Commission [Electronic resource]. – Access mode: http://madb.europa.eu/madb/barriers_crossTables.htm. 12. Serpukhov M. Yu. Obgruntuvaniya interesiv uchastnykiv torhivelnikh viin u mizhnarodnii ekonomitsi [Interest justification of trade wars members in the international economy] / M. Yu. Serpukhov // Ekonomika rozvytku. – 2013. – No. 3 (67). – P. 106–110.

Інформація про автора

Серпухов Максим Юрійович – канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (61166, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9а, e-mail: maximserpuhov@ukr.net).

Інформація об авторе

Серпухов Максим Юрьевич – канд. экон. наук, доцент кафедры международной экономики и менеджмента внешнеэкономической деятельности Харьковского национального экономического университета имени Семёна Кузнеця (61166, Украина, г. Харьков, пр. Ленина, 9а, e-mail: maximserpuhov@ukr.net).

Information about the author

M. Serpukhov – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of International Economics and Foreign Economic Activity Management of Karkiv National University of Economics (9a Lenin Ave., 61166, Karkiv, Ukraine, e-mail: maximserpuhov@ukr.net).

Рецензент

докт. екон. наук,
професор Попов О. Є.

Стаття надійшла до ред.
30.10.2013 р.

